

Bu haftaki derste size öncelikle Rene Magritt'i tanıtacağım. Ardından Bu Bir Pipo Değildir çalışmasıyla Michel Foucault'yu ele alacağız.

BU BİR PİPO DEĞİLDİR

Magritte, 1898 yılında Belçika'da Lessines'de dünyaya gelmiştir. 1967 yılına kadar yaşayan sanatçı, sonradan sanat yaşamını etkileyecek dostluklar edinmiştir, ki bunların başında Pierre Bourgeois, Pierre Flouquet, E.L.T. Messens gibi isimler gelmektedir. İntihar eden annesinin sudan çıkarılışına tanıklık eden sanatçı yalnızca bu olaydan etkilenmemiştir, ayrıca çocukken arkadaşlarıyla zaman geçirdiği harap mezarlıklarda gördüğü kırılmış sütunların da etkisi altında kalmıştır. Magritte'in felsefeye olan düşkünlüğü, onu Hegel'i, Martin Heidegger'i, Jean-Paul Sartre'ı ve elbette Michel Foucault'yu okumaya itmiştir.

Foucault, Valezquez'in Les Menninas'ını (Nedimeler tablosunu) gördükten sonra İngilizceye The Order of Things diye çevrilen Les Mots et les Choses'unu (Şeyler ve Sözcükler kitabını) yazmıştı. Magritte, bu eseri okuduktan sonra "İmgelerin İhaneti" olarak bilinen eserini üretti. Foucault ise, bu eseri gördükten sonra "Bu Bir Pipo Değildir" (This is not a Pipe) adlı çalışmasını kaleme aldı. Paris'te, daha o zaman bir düşünür olarak şöhrete kavuşan Foucault, "Deliliğin Tarihi" ve Kliniğin Doğuşu gibi çalışmalarla biliniyordu.

Bu Bir Pipo Değildir önce 1968 yılında yayımlandı, sonra 1973'te kitap olarak piyasaya sürüldü. Magritte ile Foucault'yu birleştiren şey, farklılıkları ya da düzensizlikleri anlatan heterotopialardır. Heteretopia, ütopya'nın karşıtı olarak da görülebilir. **"Ütopialar, bir avunma sağları; gerçek yerleri olmadığı halde yine de, kendilerini açıp gösterdikleri fantastik ve dingin bir bölge vardır. Onlara götüren yol bir hayalden başka bir şey olmadığı halde ütopyalarda, geniş caddeli kentlerden, göz kamaştırıcı bahçelerden, yaşamın çok kolay olduğu ülkelerden söz ederler. Heteretopialar ise rahatsız edicidirler ve belki de bu durumun nedeni, bunu ve şunu adlandırmayı olanaksız kılmaları; adları paramparça ve karmakarışık etmeleri; sözdizimini, hem de cümleleri kurarken kullandığımız sözdizimini değil, sözcükleri ve şeyleri hem yanyana hem de karşıtlık içinde 'birbirine tutturma'ya neden olan ve göze daha az çarpan sözdizimini önceden yıkıma uğrattıkları için, dilin altını gizlice kazıp oymalarıdır."**

Her ikisi de heterotopiacı olan Magritte ve Foucault bunu farklı yoldan serimlemişlerdir; birisi bunu resimleriyle, ötekisi kuramsal yönüyle gerçekleştirmiştir. Her ikisi de dilbilimci

Ferdinand de Saussure'den etkilenmiştir. Saussure, göstergenin keyfilliğini, onu oluşturan gösteren ve gösterilen arasındaki keyfilekle açıklamıştır. Saussure'e göre, sözcükler, şeylerin kendilerine gönderimde bulunmazlar. Örneğin, köpek sözcüğü, gerçek hayvan olarak köpeğe bağlı değildir; ondan doğal olarak kaynaklanmaz ve bu hayvanın özüne ya da varlığına katılımda bulunmaz.

Magritte, resimlerinde *benzeyiş* ve *andırışı* birbirinden ayırmıştır. Benzeyişte, benzetilen şey, benzetildiği modele uyar ya da ona uymayı arzu eder; andırıшта ise, modele benzememek için bir direniş vardır. Batı resminde uzunca bir dönem benzeyiş ile dilsel gönderim arasında ayrılık olduğu ileri sürülmüştür. Bundan dolayıdır ki, sözel gösterge ile görsel canlandırma hiçbir zaman bir arada sunulmamıştır. Klee, bu ilkeyi yıkan isim olmuştur. Onun resminde, gemiler, evler ve diğer şeyler hem tanınabilir figürlerdir, hem de yazı öğeleridir. Batı resminde uzunca bir dönem egemenliğini sürdüren ikinci ilke, resimde gördüğümüz şeyin ne ise o olduğu üzerinedir. Kandinski de bu ilkeyi yıkmıştır. Görünüşte, Magritte, Klee ve Kandinski'ye uzak gibi görünür, ne var ki, Magritte'in resimleri bu isimlere yabancı değildir, dahası onları tamamlayıcı bir özellik taşırlar. Fakat, Magritte'i bu iki isimden ayıran şey, resimlerindeki andırış ilkesinin egemenliğidir.

Magritte'in sanatının benimsediği temel strateji, çok bildik görüntüleri göz önüne sermesi olsa da, bunu oldukça farklı bir yoldan gerçekleştirir. Sanatçı, çizdiği görüntüleri bazılarının olanaksız, akıldışı ya da anlamsız olarak tanımlayabileceği bir yöntemle ters-yüz eder ve onların tanınırlığını tartışmalı hale getirir. Foucault'nun Magritte'in eserlerinde ilgisini çeken şey budur. Foucault, dilin resimle ilişkisinin sonsuz olduğunu ileri sürer. **“Bunun nedeni, sözcüklerin kusurlu olması ya da görünenle karşılaştırıldıklarında aşırı ölçüde uygunsuz olduklarını göstermeleri değildir. Ne dil, ne resim, birbirinin terimlerine indirgenebilir: (...) gördüğümüzü söylememiz boşunadır, çünkü, gördüğümüz söylediğimiz içine hiçbir zaman yerleşmiş değildir.”** Foucault'nun bu yorumu, muhtemel ki, Magritte'in kendi resimleri hakkında yaptığı şu yorumdan beslenmektedir: **“Benim resimlerim hiçbir şey anlatmayan görsel imgelerdir. Akla gizemi getirirler. Doğrusunu isterseniz, benim resimlerimi gören biri kendi kendine şu basit soruyu sorar: 'Bunun manası ne?' O resmin bir manası yoktur. Çünkü zaten gizem de aslında hiçbir şeydir, bilinmeyendir.”**

Peki buraya kadar sayılıp dökülenlerin ilişkili olduğu şey nedir? Bütün bunlar, tek bir şeyle, pipo ile ilişkilidirler. Aslında iki pipo söz konusudur. İlki, 1926 tarihlidir ve altında özenli,

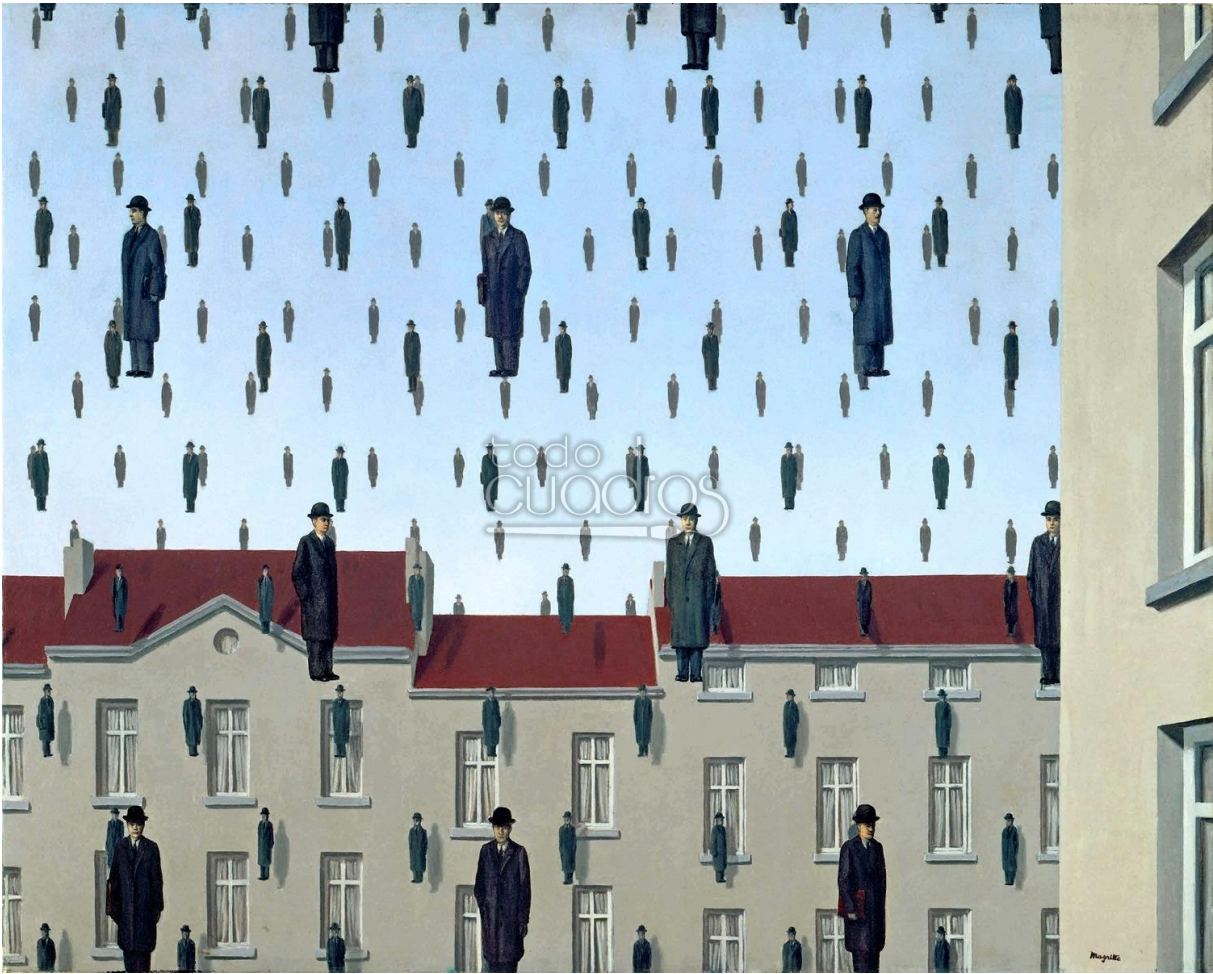
belki de özensiz bir el yazısıyla “Bu bir pipo değildir” yazmaktadır. İkincisi ise, bundan sonradır, ve onda da aynı pipo, aynı açıklama ve aynı yazı söz yer almaktadır. Fakat, bu ikinci tabloda, pipo, ilkindi olduğu gibi nerede olduğu belli olmayan bir mekanda olmaktan çok, bir çerçeve içerisine yerleştirilmiştir. O çerçeve, bir şövalede asılı durur gibidir. Şövalenin üç ayağı zemine değmektedir, fakat bu değiş o kadar zayıftır ki, şövale her an üzerindeki tabloyla devrilip gidecek gibidir.

Bu tablodaki daha ilginç nokta, pipoya başka bir piponun daha eşlik etmesidir. Fakat bu pipo, diğeri gibi genişliği, yüksekliği ve derinliği belli olan mekanda değil, aksine havada asılı haldedir. Koordinatları belli değildir, boşlukta yüzer gibidir. Bu, tabloda müthiş bir karşıtlık oluşturmaktadır. Tablodaki bir diğeri ilginç nokta, neyin resmedildiği ya da daha doğru bir ifadeyle neyin temsil edildiğidir. Evet, ortada iki pipo vardır, ama bunlar aynı piponun iki desenini mi temsil etmektedirler? Yoksa bir pipo ve bir piponun deseni mi vardır? Belki de biri bir pipoyu canlandıran, öteki canlandırmayan iki desen söz konusudur? Ya da biri de öteki de bir pipo olmayan ve bir pipoyu canlandırmayan iki desendir?

Aslında bunların hiçbiri önemli değildir, önemli olan, tabloda gerçekten de bir piponun olup olmadığıdır. Tabloda elbette bir pipo vardır. Şu halde asıl soru şudur: Tablodaki pipo gerçekten de bir pipo mudur? Magritte’in tablonun altına yazdığı yazı, tablonun bize göstermek istediği şeyle tezatlık oluşturuyor gibidir. Esasen tezatlık, iki ileri sürüş söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Şu halde, tablonun altında yazan şeyle temsil ettiği şey birbirlerine tezatlık mı oluşturuyorlar? Tabloda gösterilen şey, gerçekten de bir pipoysa, o halde onun bir pipo olmadığını söylemek paradoksal bir durum oluşturmaz mı?

Ya da tablonun temsil ettiği şey ile onu açıklayan yazı aynı şeyi mi söylüyor? Böyleyse şayet, tek bir ileri sürüşten söz etmemiz gerekmez mi? Dilde, bir alışkanlığımız vardır; bu çizim nedir diye sorulunca, bu bir attır, bu bir insandır, bu bir kuştur deriz... Bu yanlış bir şey de değildir, hem resimde kuş figürü çizilmişse ona başka ne diyebiliriz ki? Fakat yine de tablodaki piponun gerçekten de bir pipo olduğunu söyleyebilir miyiz?

Rene Magritte, Golconde

Rene Magritte, Not To Be Reproduced

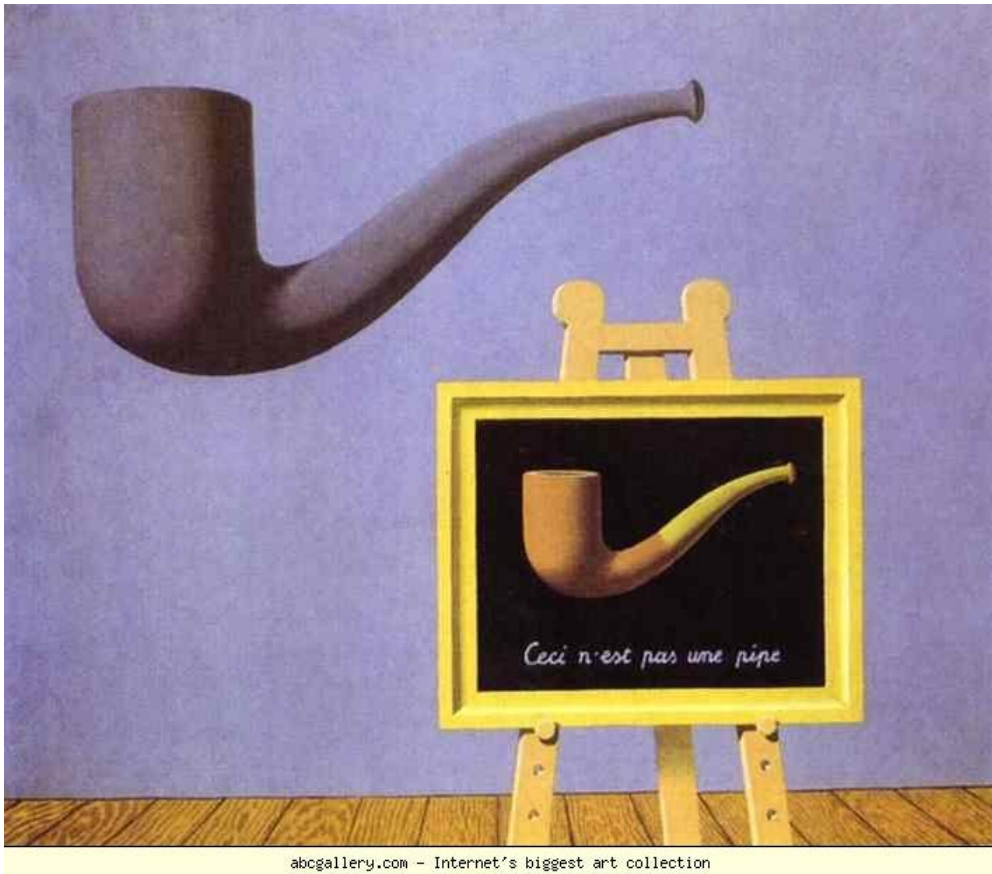
Rene Magritte, Hegel's Holiday

Rene Magritte, The Lovers

Rene Magritte, Bu Bir Pipo Değildir

Rene Magritte, Empire of Light

